

УДК 339.137.2(477)

DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2024-3-4-28-40>

ОПАЛЬКО Вікторія Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та міжнародних
економічних відносин
Черкаський національний університет імені
Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-0803-4040>
e-mail: opalko633@gmail.com

ОСТРОПОЛЬСЬКА Катерина

Олександрівна
студентка ННІ економіки і права
Черкаський національний університет імені
Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна
Orcid ID: <https://orcid.org/0009-0007-4830-4846>
e-mail: ostropolska.kateryna419@vu.cdu.edu.ua

НАЦІОНАЛЬНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Проаналізовано поточний стан конкурентоспроможності України, основні фактори, проблеми та виклики, що впливають на економічний розвиток. Окреслено основні аспекти впливу міжнародного співробітництва на конкурентні позиції України. Розроблено механізм підвищення конкурентоспроможності України з урахуванням міжнародного співробітництва, де визначено пріоритетні складові, які зможуть забезпечити стійкий економічний розвиток. Визначено подальші напрями співпраці України на міжнародній арені.

Ключові слова: національна конкурентоспроможність, механізм підвищення конкурентоспроможності, макроекономічні чинники, індекс глобальної конкурентоспроможності.

Постановка проблеми. У сучасному світі конкуренція між національними економіками є ключовою для досягнення стабільного економічного зростання та підвищення життєвого рівня населення. Актуальність теми зумовлена зростаючою конкуренцією на міжнародних ринках і необхідністю адаптації України до глобальних економічних викликів. Аналіз конкурентоспроможності дозволить визначити ефективні шляхи розвитку та підвищення ролі України в глобальних економічних процесах. Міжнародне співробітництво стає важливим інструментом для залучення інвестицій, модернізації виробництва та впровадження інновацій, що є критичними для економічного зростання країни в умовах сучасних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виокремлення частини нерозв'язаної раніше проблеми. Питання національної конкурентоспроможності розглядалися міжнародними організаціями та у працях провідних зарубіжних і вітчизняних учених, зокрема, М. Портера [1], який заклав основи концепції конкурентоспроможності; О. Коюди та Д. Щукіної [3], які досліджували зовнішні та внутрішні фактори конкурентоспроможності; І. Ярового [4], який визначав фактори впливу зовнішнього економічного середовища на формування конкурентоспроможності та ін. Аналіз цих досліджень дозволяє оцінити сучасний стан конкурентоспроможності економіки України, визначити основні фактори та проблеми, що впливають на національну конкурентоспроможність. Однак окремі аспекти, такі як вплив інституційної складової на конкурентоспроможність національної економіки, механізми підвищення конкурентоспроможності України з урахуванням міжнародного співробітництва та інші, залишаються недостатньо дослідженими.

Метою статті є проаналізувати сучасний стан національної конкурентоспроможності України, визначити ключові фактори, що впливають на її розвиток і перспективи міжнародного співробітництва як інструменту для зміцнення конкурентних позицій України у глобальній економіці.

Викладення основного матеріалу дослідження. Національна конкурентоспроможність (далі НК) у контексті глобальних викликів та сучасного розвитку економіки є визначальним чинником здатності країни адаптуватися до змін, які відбуваються на світових ринках. НК є

одним із детермінантів успіху країни на міжнародному ринку. Конкурентоспроможність національної економіки можна розглядати як здатність національної економіки ефективно конкурувати з іншими країнами на світових ринках, пропонуючи якісні товари та послуги, що сприяють ефективному розвитку суспільства.

Конкурентоспроможна економіка здатна привертати інвестиції, розвивати експорт, створювати нові робочі місця та забезпечувати стає економічне зростання. Для України, яка перебуває в складному геополітичному та економічному становищі, зокрема через активні військові дії з РФ, питання конкурентоспроможності набуває особливої актуальності для подолання сучасних викликів та ефективного використання наявних можливостей.

НК охоплює комплекс факторів, які включають в себе ефективність виробництва, інноваційність, якість інфраструктури, рівень освіти, адміністративну ефективність та інші [1-4]. Усі фактори, що впливають на конкурентоспроможність можна умовно розділити на зовнішні та внутрішні. Внутрішні (ендогенні) аспекти включають інноваційність, інфраструктуру та якість людського капіталу, тоді як зовнішні (екзогенні) – рівень інтеграції у світову економіку, доступ до ринків, міжнародних інвестицій та ін.

Макроекономічні фактори є ключовими складовими НК. Аналіз макроекономічних факторів конкурентоспроможності України дозволяє оцінити вплив стабільності валютного курсу, рівня інфляції, стану державних фінансів та зовнішньоторговельного балансу на загальну економічну ефективність і здатність країни конкурувати на міжнародній арені. Узагальнюючи дослідження Коюди О.П., Щукіної Д.О. й Ярового І.І. [3-4], можна систематизувати макроекономічні фактори конкурентоспроможності України за такими групами.

1) системні фактори (стабільність державних інститутів, ефективність правового регулювання, боротьба з корупцією);

2) фактори виробничого середовища (природні ресурси, виробничий, технологічний і людський потенціал);

3) інноваційна активність, фінансування R&D;

4) оцінка реального валютного курсу національної грошової одиниці;

5) зовнішньоторговельні обмеження (мита та квоти).

Системні фактори підвищення конкурентоспроможності України, зокрема нормативно-правова база та правове регулювання, є ключовими для формування стабільного та сприятливого бізнес-середовища. Правове регулювання економічних відносин в Україні відбувається через низку спеціалізованих нормативних актів для підтримки інвесторів і підприємців, такі як законодавство про інвестиції та закони про вільні економічні зони, яке має на меті залучення іноземних інвестицій, стимулювання інновацій та підтримку малого і середнього бізнесу. Зокрема, в умовах війни, український уряд впровадив податкові пільги для підприємців, які ведуть бізнес в регіонах, що постраждали від бойових дій.

В Україні за останні роки була здійснена низка реформ для вдосконалення правового регулювання, зокрема в таких сферах, як корпоративне право, земельні відносини, податкове законодавство та охорона інтелектуальної власності. Одним з найбільших досягнень є Реформа публічної адміністрації (розвиток прозорих державних сервісів і механізмів контролю), а також створення електронних реєстрів і надання послуг в онлайн-форматі [5]. Це підвищує рівень ефективності державного управління і зменшує бюрократичні бар'єри для бізнесу.

Ці системні фактори є основою для розробки стратегій підвищення конкурентоспроможності, зокрема через інституційні реформи, стимулювання інновацій та зміцнення економічної стабільності. Системні фактори конкурентоспроможності України охоплюють широке коло аспектів, що визначають здатність країни забезпечувати стабільний економічний розвиток і ефективну інтеграцію у світову економіку. Проте залишаються невирішеними питання: низький рівень ефективності правосуддя, високий рівень корупції (позиція України у Corruption Perceptions Index: 120-126 місце серед 180 країн у 2018–2023 роках [6]). Корупційні ризики негативно впливають на конкурентоспроможність країни, оскільки вони ускладнюють доступ до справедливого правосуддя і створюють непрозорі умови для ведення бізнесу.

Тому для подолання поточних проблем Україні необхідно посилювати інституційну складову, боротьбу з корупцією та інші детермінанти, щоб створити більш стабільне середовище для розвитку бізнесу та залучення інвестицій.

Макроекономічні фактори конкурентоспроможності охоплюють динаміку макроекономічних показників (табл. 1).

Таблиця 1 – ВВП, ВВП на душу населення України, 2018-2024 роки

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
ВВП (млрд \$)	130,9	153,8	155,6	200,1	141,6	159,8	н.д.
ВВП на душу населення (\$)	3,120	3,640	3,727	4,856	3,325	3,740	н.д.
Інфляція, %	9,8	4,1	5,0	10,0	26,6	10,6	8,5
Державний борг, % ВВП	60,9	50,3	60,8	48,9	64,4	85,0	~70,0

Джерело: сформовано авторами на основі [7]

ВВП і ВВП на душу населення стабільно зростали до 2021 року, проте внаслідок війни з Росією відбувся значний спад, що спричинило подальше зростання рівня інфляції. У 2022 році ВВП значно впав, рівень інфляції зріс і становив 26.6%, у 2023-2024 роках інфляція знизилася, проте у порівнянні з країнами ЄС Україна демонструє найвищі значення. Зовнішній державний борг зріс до 85% ВВП у 2023 році. Таким чином макроекономічні фактори конкурентоспроможності значно погіршилися.

Макроекономічні фактори конкурентоспроможності України охоплюють також фактори виробничого середовища як природні ресурси, виробничий, технологічний, та людський потенціал. Ці ресурси визначаються не лише їхніми обсягами, а й якістю використання.

Природні ресурси України характеризуються значними запасами сільськогосподарських земель (близько 42 млн га ріллі, одна з найбільших у Європі), багатими мінеральними ресурсами (залізна руда, марганець, уран, вугілля, сланцевий газ), що створює основу для промисловості та розвитку агросектору.

Виробничий потенціал в Україні, незважаючи на занепад багатьох промислових підприємств, все ще зберігає сильні позиції в хімічній промисловості, металургії та виробництві сільгосптехніки. Однак відсутність модернізації стримує зростання конкурентоспроможності.

Людський потенціал України характеризується високим рівнем освіченості населення. Проте міграція кваліфікованих кадрів до інших країн обмежує можливості внутрішнього ринку. Останніми роками спостерігається масова трудова міграція (за даними Держкомстатистики – близько 5 млн українців працюють за кордоном [7]).

Технологічний потенціал включає ІТ-сектор, який є однією з найбільш динамічних галузей економіки України. Експорт ІТ-послуг зріс до \$7 млрд у 2024 році, що свідчить про високий рівень інтелектуальних ресурсів [7]. Ефективне використання природних ресурсів та людського капіталу може суттєво підвищити конкурентоспроможність України. Проте необхідно впроваджувати структурні реформи, щоб усунути проблеми з інфраструктурою, знизити енергетичну залежність та залучити більше інвестицій у високотехнологічні галузі.

НК залежить від такого фактору, як інноваційність, оскільки удосконалення і оновлення галузей економіки є безперервним процесом, який повинен стимулюватися державою. Інвестиції в R&D (дослідження і розробки) в Україні залишаються низькими – близько 0.3% ВВП (2023 р.), що є значно нижчим у порівнянні з країнами ЄС, де цей показник коливається у межах 2%–3% ВВП. України у Global Innovation Index займає 56 місце у 2024 році [8] (табл. 2).

Таблиця 2 – Інноваційна активність України, 2018–2024 роки

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Позиція у Global Innovation Index	43	47	45	49	57	58	56
Індекс інноваційності (0–100)	38,5	37,2	35,9	34,1	31,0	32,8	н.д.*
Витрати на R&D (дослідження і розробки), % ВВП	0,47	0,46	0,43	0,40	0,33	0,3	н.д.*
Патентні заявки (од.)	16,200	15,700	15,000	14,200	13,500	13,020	н.д.*

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 9]

Основні показники свідчать про слабкі позиції України у міжнародних рейтингах інноваційності, низькі інвестиції в дослідження та розробки, а також недостатню інтеграцію інноваційних технологій у промисловість. Проте Україна демонструє позитивні тенденції в окремих аспектах інноваційної діяльності, зокрема стартап-екосистемах.

Фінансування досліджень і розробок (далі – R&D) є ключовим фактором розвитку конкурентоспроможності України. Фінансування R&D здійснюється із трьох основних джерел: державне фінансування (підтримка дослідницьких установ, національних програм, і ключових проєктів), недержавне фінансування (внесок у прикладні дослідження, особливо у сферах ІТ, сільського господарства, і промисловості) та зовнішнє фінансування (гранти, проєкти міжнародних організацій, фондів та інвестиції).

У 2023 році зовнішні джерела склали близько 15% загального фінансування R&D, основними донорами були Horizon 2020 (ЄС), Світовий банк, і USAID (табл. 3). Зовнішнє фінансування є важливим, але обмеженим джерелом підтримки, яке потребує стабільного політичного середовища та підвищення довіри міжнародних донорів.

Таблиця 3 – Динаміка витрат на R&D в Україні, 2018–2023 роки

Рік	Загальні витрати на R&D, \$ млн	Частка ВВП, %	Державне фінансування, %	Приватний сектор, %	Зовнішні джерела, %
2018	650	0,47	40	45	15
2019	700	0,46	42	44	14
2020	710	0,43	38	47	15
2021	720	0,40	37	48	15
2022	680	0,33	35	50	15

Джерело: сформовано авторами на основі [7; 8]

Отже, в Україні спостерігається низький рівень загального фінансування R&D, що є критичним обмеженням для інноваційної діяльності та конкурентоспроможності країни.

Динаміка реального валютного курсу національної валюти України є ключовим фактором, що впливає на конкурентоспроможність економіки. Зокрема, зміни курсу гривні відображають як зовнішні економічні умови, так і внутрішню макроекономічну стабільність. Реальний валютний курс (далі – РВК) відображає співвідношення між цінами національних і закордонних товарів, скориговане на обмінний курс (табл. 4). Високий РВК знижує конкурентоспроможність експорту, оскільки українські товари стають дорожчими за кордоном.

Таблиця 4 – Динаміка реального валютного курсу (РВК) України за 2018–2024 роки

Рік	Реальний ефективний валютний курс (індекс, 2015=100)	Коментарі
2018	125,4	Переоцінена гривня через стабільний капітал
2019	132,8	Зміцнення гривні, зростання імпорту
2020	118,7	Девальвація через пандемію COVID-19
2021	122,3	Помірне зміцнення у зв'язку з припливом валют
2022	110,5	Знецінення через війну
2023	112,1	Стабілізація валютного ринку
2024	115,0	Помірне відновлення курсу

Джерело: розраховано та сформовано авторами на основі [10]

Розглянемо вплив РВК на експортно-орієнтовані галузі (агросектор, металургія). Зміцнення гривні у 2019 році зменшило конкурентоспроможність українських аграрних і металургійних товарів, що стало причиною скорочення прибутків експортерів через вищу вартість українських товарів на міжнародному ринку. За даними НБУ, металургійні компанії зазнали втрат у розмірі близько 4,4 мільярда гривень від ревальвації гривні, хоча частково ці втрати компенсувалися

завдяки зменшенню витрат на імпорт сировини та енергоресурсів. Водночас світові ціни на металопродукцію залишалися низькими, що додатково погіршило ситуацію [10]. Девальвація гривні у 2022 році збільшила вартість імпортової продукції, що сприяло інфляції, проте підтримала внутрішнє виробництво. Коливання курсу має менший вплив через низьку вартісну залежність від імпорту. Тому, для підтримки стабільності РВК необхідно впроваджувати заходи стабілізації курсу через валютні інтервенції та макроекономічну політику.

Зовнішньоторговельні обмеження, такі як мита та квоти, також відіграють важливу роль у формуванні конкурентоспроможності України. Їх введення часто спрямоване на підтримку національного виробництва, особливо у галузях, де можливе імпортозаміщення. Це має як позитивні, так і негативні наслідки для економіки.

Мита, як інструмент захисту внутрішнього ринку, підвищують ціну імпортованих товарів, що робить національну продукцію більш конкурентоспроможною. У 2023 році середній тариф на імпорт в Україні склав 2.5%, що є одним із найнижчих у світі через зобов'язання перед СОТ. Квоти на імпорт використовуються для обмеження надлишкового надходження імпортової продукції, що може шкодити вітчизняним виробникам. Наприклад, у 2022 році запроваджено тимчасові квоти на імпорт сільськогосподарської продукції для підтримки внутрішніх фермерів під час війни (табл. 5).

Таблиця 5 – Статистика зовнішньоторговельних обмежень України, 2018–2024 роки

Рік	Середній рівень мит, %	Кількість запроваджених квот	Експорт, \$ млрд	Імпорт, \$ млрд	Сальдо, \$ млрд
2018	3,0	2	47,3	57,2	-9,9
2019	2,9	1	50,0	60,8	-10,8
2020	2,8	1	49,2	54,1	-4,9
2021	2,6	3	63,8	73,2	-9,4
2022	2,5	5	44,4	51,6	-7,2
2023	2,5	4	48,5	56,0	-7,5
2024	2,5	3	50,0	58,0	-8,0

Джерело: сформовано авторами на основі [7; 11]

У період 2018–2024 роки Україна дотримувалася ліберальної митної політики через свої міжнародні зобов'язання перед СОТ та ЄС. Однак під час кризи чи війни зростала кількість запроваджених квот для захисту стратегічних галузей. Негативне сальдо зовнішньої торгівлі свідчить про залежність від імпорту, що створює додаткові ризики для економіки. Еластичність попиту на вітчизняні товари спостерігається у галузях з високою перехресною еластичністю (наприклад, харчова промисловість), вони виграють від обмеження імпорту, оскільки споживачі переходять на українські аналоги.

Таким чином, національна конкурентоспроможність України залежить від багатьох факторів. Україна у Глобальному індексі конкурентоспроможності (GCI – Global Competitiveness Index), складеному Міжнародним інститутом менеджменту і розвитку (IMD) не входить до числа найбільш конкурентоспроможних економік світу [12]. За даними IMD Україна протягом останніх років займала 54 місце серед 64 країн. Динаміка рейтингових позицій відображена на рис. 1. Цей індекс базується на багатокомпонентній методології, яка охоплює 336 критеріїв, об'єднаних у чотири групи. Ці групи включають економічну ефективність, ефективність уряду, ефективність бізнесу та інфраструктуру.

Позитивні зміни GCI спостерігаються у покращенні доступу до інтернету, проведенні реформ у банківській сфері, збільшенні інвестування в транспортну інфраструктуру. Головними викликами для України є високий рівень корупції, слабка інституційна спроможність, низька інноваційна активність, недостатній рівень розвитку людського капіталу та низька продуктивність праці.

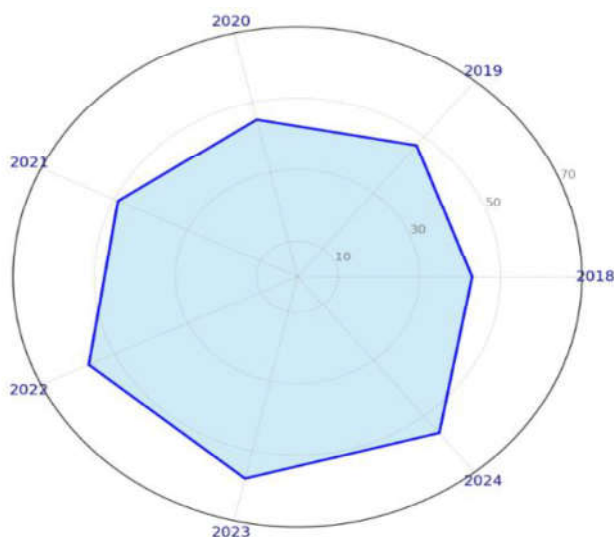

Рисунок 1. – Аналіз рейтингових позицій конкурентоспроможності України, 2018-2024 рр.

Джерело: сформовано авторами на основі [13]

Методологія GCI дозволяє оцінювати не лише загальний рейтинг країни, але й її сильні та слабкі сторони, що сприяє формуванню ефективних політик для підвищення конкурентоспроможності. Тому ми на основі дослідження узагальнили результати і здійснили SWOT-аналіз конкурентоспроможності України, який дозволяє оцінити сильні і слабкі сторони, а також можливості та загрози для економіки України в контексті глобальної конкуренції (табл. 6). SWOT-аналіз дозволяє зосередитися на використанні сильних сторін та можливостей для мінімізації слабких сторін і загроз, що дає змогу вжити стратегічних кроків для підвищення конкурентоспроможності України.

Таблиця 6 – SWOT-аналіз конкурентоспроможності України

<i>Сильні сторони (Strengths)</i>	<i>Слабкі сторони (Weaknesses)</i>
1. Природні ресурси: Україна володіє значними запасами сільськогосподарських, енергетичних та металургійних ресурсів. 2. Розвинута аграрна галузь: Україна є одним з найбільших виробників зернових та олійних культур. 3. Потенціал ІТ-сектору: високий рівень розвитку ІТ-індустрії, експорт ІТ-послуг. 4. Розташування: географічне положення України між Європою і Азією дає потенціал для розвитку транспортних та логістичних послуг.	1. Низька ефективність інституцій: проблеми з правами власності, корупція та бюрократія. 2. Висока енергетична залежність: відсутність диверсифікації джерел енергії, залежність від імпорту газу. 3. Низька інноваційність: обмежене фінансування НДДКР, недостатнє використання нових технологій в економіці. 4. Недосконала інфраструктура: погані дороги, обмежена енергетична та транспортна інфраструктура.
<i>Можливості (Opportunities)</i>	<i>Загрози (Threats)</i>
1. Європейська інтеграція: поглиблення співпраці з Європейським Союзом, підписання нових угод, доступ до європейських ринків. 2. Розвиток зеленої економіки: інвестування в відновлювальні джерела енергії, підтримка зелених технологій. 3. Технологічний розвиток: інвестиції в інновації, вищий рівень використання технологій в аграрному секторі, виробництві та ІТ. 4. Розвиток внутрішнього ринку: підвищення попиту на вітчизняні товари і послуги, зростання середнього класу.	1. Геополітичні ризики: конфлікт із Росією та інші безпекові загрози можуть стримувати інвестиції. 2. Енергетична залежність від імпортованих енергоресурсів може створювати проблеми для економіки в умовах зовнішніх шоків. 3. Невизначеність економічної політики: часті зміни в урядових програмах, нестабільність можуть створювати бар'єри для розвитку бізнесу. 4. Низька якість кадрів: відтік кваліфікованих працівників, особливо з висококваліфікованих секторів, може призвести до дефіциту талантів.

Джерело: розроблено авторами на основі проведеного дослідження

Отже, оцінка основних економічних показників конкурентоспроможності України відображає ключові тенденції в розвитку національної економіки, її сильні та слабкі сторони, а також можливості для покращення позицій на міжнародній арені.

Хоча Україна демонструє потенціал у таких секторах, як сільське господарство та технології, зокрема в IT-аутсорсингу, її ВВП на душу населення та економічна стабільність значно відстають від розвинених економік і великі збитки зазнають витрати, пов'язані з війною [14]. Соціально-економічна складова України значно контрастує зі стабільністю розвинених європейських країн.

Результати дослідження надали можливість сформулювати основні проблеми низької конкурентоспроможності України (табл. 7).

Таблиця 7 – Основні проблеми низької конкурентоспроможності України

<i>Проблема</i>	<i>Зміст</i>
Низька ефективність інституцій	Слабка правова система, недовіра до судової влади, відсутність належного захисту прав власності. Високий рівень корупції за даними CPI (36 балів у 2023)
Корупція та бюрократія	Високі витрати на бюрократичні процедури, непрозорі процеси прийняття рішень, що відображено в низьких позиціях у рейтингах прозорості управління
Недостатній рівень інновацій	Зниження позицій у Global Innovation Index (58 місце у 2023). Низькі інвестиції в R&D і відтік кваліфікованих кадрів за кордон
Інфраструктурні обмеження	Поганий стан доріг, низька ефективність транспортних мереж, недостатня інтеграція з європейською інфраструктурою
Енергетична залежність	Високий рівень імпорту енергоресурсів, недостатня енергоефективність і повільне впровадження відновлюваних джерел енергії
Низький рівень продуктивності	Відставання в продуктивності праці порівняно з іншими країнами регіону, обмежений доступ до сучасних технологій і знань
Фінансова нестабільність	Висока вартість кредитних ресурсів, слабкість банківського сектору, низький рівень залучення іноземного капіталу

Джерело: сформовано авторами на основі [7-14]

Для подолання цих викликів необхідно зосередитися на вдосконаленні інституційного середовища, стимулюванні інноваційної діяльності, активізації участі у глобальних ринках та створенні сприятливих умов для розвитку бізнесу. Лише через системні реформи та інтеграцію сучасних підходів до управління Україна зможе зміцнити свою конкурентоспроможність і забезпечити стійкий економічний розвиток.

Для ідентифікації конкурентоспроможності України серед інших країн ми провели PESTEL-аналіз, що є важливим інструментом для оцінки зовнішніх факторів, які впливають на розвиток національної економіки. Він допомагає виявити ризики та можливості, пов'язані з політичними, економічними, соціальними, технологічними, екологічними та правовими аспектами (табл. 8).

Проведений PESTEL-аналіз демонструє значний потенціал України у ключових секторах, однак політичні ризики, інституційні проблеми та залежність від сировинної економіки залишаються викликами для посилення конкурентоспроможності.

Таблиця 8 – PESTEL-аналіз конкурентоспроможності України

<i>Чинники</i>	<i>Характеристика</i>	<i>Вплив на конкурентоспроможність України</i>
Політичні (Р)	Геополітична нестабільність через війну, міжнародні санкції проти агресора, посилення співпраці з ЄС і НАТО, підтримка реформ з боку міжнародних партнерів	Впливає на інвестиційну привабливість, політичну стабільність і міжнародний імідж України

Чинники	Характеристика	Вплив на конкурентоспроможність України
Економічні (Е)	Високий рівень інфляції, значний державний борг, повільне зростання ВВП, але стійкий експорт сільськогосподарської продукції, а також поступове відновлення економіки завдяки міжнародним програмам підтримки	Обмежує доступ до міжнародних ринків, стримує економічний розвиток, впливає на продуктивність праці і привабливість для інвесторів і розвиток секторів із високою доданою вартістю
Соціальні (S)	Велика кількість внутрішньо переміщених осіб, дефіцит кадрів у певних галузях через міграцію, низький рівень доходів населення, зростаюча роль молоді у відновленні економіки, недостатній розвиток людського капіталу	Створює дефіцит кваліфікованих кадрів, знижує конкурентоспроможність трудових ресурсів, низький стан людського капіталу впливає на здатність країни до інновацій, адаптивність ринку праці та якість життя
Технологічні (Т)	Низький рівень впровадження інновацій, швидка цифровізація економіки, впровадження електронних державних послуг, розвиток ІТ-галузі та стартапів, але низький рівень інновацій у традиційних галузях	Обмежує розвиток високотехнологічних галузей і впровадження сучасних підходів до виробництва та підвищення ефективності бізнесу
Екологічні (Е)	Проблеми екологічної стійкості через бойові дії, необхідність адаптації до європейських екологічних стандартів, низький рівень реалізації «зелених» технологій	Обмежує доступ до ринків ЄС, експорт екологічно чистої продукції, довгострокову екологічну безпеку
Правові (L)	Реформування судової системи, боротьба з корупцією, адаптація законодавства до стандартів ЄС, але недостатній рівень прозорості у правозастосуванні	Визначає умови для ведення бізнесу, захист інвестицій і стабільність правового середовища

Джерело: сформовано авторами на основі даних [14; 15]

Таким чином, PESTEL-аналіз є не лише інструментом діагностики, але й засобом стратегічного планування для забезпечення сталого зростання конкурентоспроможності України у глобальному середовищі. Тому далі ми провели PESTEL-аналіз України та країн Європи і розвинутих країн світу для порівняння й визначення потенціалу України (рис. 2).

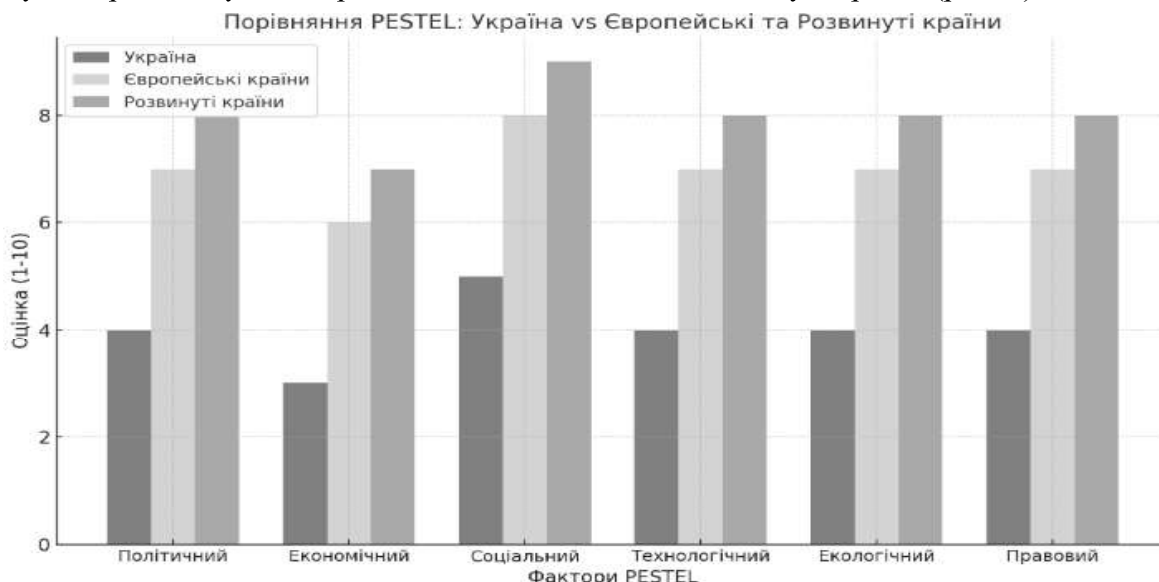

Рисунок 2. – PESTEL-аналіз України, європейських та розвинутих країн

Джерело : розраховано і сформовано авторами на основі [14; 15]

На рисунку 2 відображено порівняльні результати PESTEL-аналізу України з європейськими та розвиненими країнами на основі оцінки за 10-бальною шкалою.

Отже, Україна стикається з численними викликами, які впливають на її конкурентоспроможність. Разом з тим, перспективи міжнародного співробітництва відкривають

значні можливості для інтеграції України у глобальні економічні процеси через залучення іноземних інвестицій, розширення експорту, технологічний обмін та участь у міжнародних програмах.

За оцінками міжнародних експертів, Україна володіє певними перевагами, такими як великий потенціал у сільському господарстві, кваліфікована робоча сила та великий ринок споживання. Однак ці переваги часто обмежуються зазначеними вище негативними аспектами.

Міжнародне співробітництво відіграє ключову роль у підвищенні конкурентоспроможності України, забезпечуючи доступ до сучасних технологій, фінансових ресурсів, ринків збуту та передового досвіду. Узагальнимо основні аспекти впливу міжнародного співробітництва на конкурентні позиції України.

По-перше, інтеграція до глобальних ринків, співпраця з міжнародними організаціями (ЄС, СОТ, НАТО тощо) сприяють зниженню тарифних бар'єрів, стандартизації продукції та підвищенню якості товарів і послуг, що дозволяє Україні ефективніше конкурувати на світових ринках [14].

По-друге, іноземні інвестиції та фінансування є важливим джерелом капіталу для модернізації виробничих потужностей, розбудови інфраструктури та розвитку інновацій. Наприклад, угоди про вільну торгівлю з ЄС і Канадою відкрили нові можливості для залучення інвестицій [7].

По-третє, трансфер технологій, участь у міжнародних програмах і співпраця з ТНК сприяють впровадженню передових технологій, які підвищують продуктивність виробництва та конкурентоспроможність галузей. Україна покращує міжнародну співпрацю у сфері стартапів. Участь у глобальних рейтингах, таких як StartupBlink, допомагає просувати українську інноваційну екосистему та залучати венчурний капітал [9].

По-четверте, співпраця у галузі освіти та науки, зокрема, Програми академічного обміну, такі як Erasmus+ або Horizon Europe розвивають науковий потенціал країни, сприяють інтеграції українських науковців у міжнародні дослідницькі проекти та підвищують рівень людського капіталу.

По-п'яте, підтримка енергетичної безпеки України через Співпрацю з ЄС і США у сфері енергетики дозволяє зменшувати залежність від імпорту енергоносіїв, розвивати відновлювальні джерела енергії та модернізувати енергетичну інфраструктуру. Наприклад, участь України у програмі ЄС «Energy Community» [16] сприяла інтеграції української енергетичної системи до європейської мережі ENTSO-E, що дозволило Україні експортувати електроенергію до ЄС та покращити енергетичну безпеку країни.

По-шосте, технічна допомога та фінансова підтримка реформ від МВФ, Світового банку та ЄБРР сприяють реалізації структурних реформ у правовій, економічній та соціальній сферах, що створює більш сприятливі умови для бізнесу.

По-сьоме, доступ до міжнародних ринків, зокрема, поглиблена та всеосяжна зона вільної торгівлі з ЄС знижує бар'єри для експорту українських товарів, сприяючи їх доступу до європейських ринків. У 2023 році обсяг експорту товарів до ЄС зріс до \$27,9 млрд [7].

По-восьме, муніципальне співробітництво, прикладом є проєкт «Мости довіри», реалізований за підтримки Ради європейських муніципалітетів, показав ефективність міжмуніципальної співпраці. Наприклад, громада Славутича реалізувала понад 60 міжнародних проєктів, які включали залучення інвестицій для інфраструктурного розвитку [14].

Наведені приклади демонструють, як міжнародне співробітництво сприяє підвищенню конкурентоспроможності через інтеграцію до глобальних економічних і технологічних систем, розвиток інфраструктури та інноваційних проєктів.

Отже, міжнародне співробітництво є невід'ємною складовою зміцнення конкурентоспроможності України. Активна інтеграція у світову економіку, розвиток партнерств із розвиненими країнами та залучення ресурсів через співпрацю з міжнародними організаціями сприяють модернізації економіки, підвищенню її ефективності та стабільності.

Враховуючи фактори підвищення конкурентоспроможності та елементи міжнародного співробітництва України сформуємо механізм підвищення конкурентоспроможності національної економіки (рис. 3).

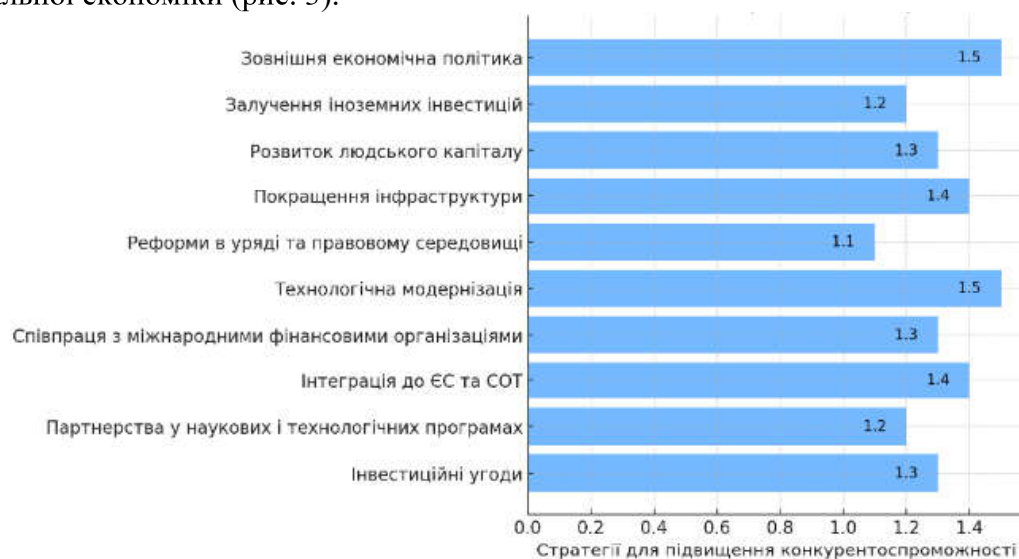

Рисунок 3. – Механізм підвищення конкурентоспроможності України з урахуванням міжнародного співробітництва

Джерело: розроблено авторами

На рисунку 3 цифровим значенням представлено критерії впливу різних складових на механізм підвищення конкурентоспроможності України. Вони можуть інтерпретуватися як відносні вагові показники або індекси (критерії), що показують ступінь важливості чи ефективності кожного механізму у загальному процесі підвищення конкурентоспроможності.

Критерії 1.0 – 1.5 на шкалі вказують на те, наскільки значимим є певний механізм для покращення конкурентоспроможності. Значення більше, ніж 1.5 підкреслює, що цей фактор має більший потенційний вплив чи потребує пріоритетного розвитку. Нижчі значення (до 1.0) вказують на відносно менший вплив, але все ще є важливими у комплексній стратегії.

Отже, запропоновані критерії допомагають порівнювати вплив різних факторів на конкурентоспроможність, визначати пріоритетні напрями розвитку та ухвалювати зважені рішення на рівні державної політики.

Для подальшої співпраці України на міжнародній арені можна запропонувати кілька ключових напрямків.

1. Поглиблення співпраці з ЄС: активна реалізація реформ у відповідності до стандартів ЄС, таких як боротьба з корупцією, вдосконалення судової системи та подальша інтеграція у європейські ринки.

2. Розширення зони вільної торгівлі та торговельних відносин з ЄС й іншими країнами через укладання нових угод, особливо в сільському господарстві та ІТ-секторі.

3. Залучення інвестицій у транспортну та енергетичну інфраструктуру. Поглиблення співпраці з міжнародними фінансовими установами (Світовий банк, МВФ, ЄБРР) для реалізації великих інфраструктурних проєктів, що спростять експорт та зменшать енергетичну залежність.

4. Розвиток та підтримка інноваційної екосистеми, розробка спільних програм з міжнародними партнерами для розвитку стартапів та технологій, залучення іноземних інвесторів до українських компаній.

5. Розширення ринків збуту продукції: посилення співпраці з країнами Східної Європи та Азії, розширення економічної співпраці з Китаєм, Туреччиною та іншими країнами для зміцнення економічних позицій та розвитку нових ринків.

6. Енергетична співпраця з міжнародними організаціями для модернізації енергетичних систем України, зокрема в сфері енергоефективності відновлювальних джерел енергії, для зменшення залежності від імпортованих енергоресурсів.

7. Підписання інвестиційних угод щодо захист іноземних інвестицій, створення сприятливих умов для міжнародних компаній.

Ці пропозиції сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності країни в глобальному контексті та створенню сприятливих умов для розвитку економіки України. Міжнародне співробітництво є важливим фактором підвищення конкурентоспроможності України в умовах глобалізації.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Здійснено оцінку основних економічних показників конкурентоспроможності України, що проявляються через важливі аспекти розвитку національної економіки. Здійснено SWOT-аналіз конкурентоспроможності України, що дало можливість оцінити її сильні (природні ресурси, IT-аутсорсинг) та слабкі сторони (економічна нестабільність, енергетична залежність, зовнішні виклики), а також визначити можливості й загрози для економіки в умовах глобальної конкуренції. Визначено основні проблеми конкурентоспроможності української економіки, такі як слабкі інституції, низька інноваційність, енергетична залежність, корупція, інфраструктурні обмеження, недостатнє фінансування інновацій та низький рівень продуктивності праці. Здійснено PESTEL-аналіз конкурентоспроможності України, який включає політичні, економічні, соціальні, технологічні, екологічні та правові фактори, що роблять значний вплив на національну конкурентоспроможність. Обґрунтовано роль міжнародного співробітництва, що є важливим чинником зміцнення конкурентоспроможності України, оскільки воно сприяє інтеграції країни у світові економічні процеси, залученню інвестицій та технологій, а також розвитку експортного потенціалу. Розроблено механізм підвищення конкурентоспроможності України з урахуванням міжнародного співробітництва, де визначено критерії впливу що допомагають порівнювати різні фактори впливу на конкурентоспроможність і визначати пріоритетні напрями розвитку та ухвалювати зважені рішення на рівні державної політики.

Список використаних джерел

1. Porter, M. The Competitive Advantage of Nations. Free Press. 1990. 855 p.
2. НІСД. Оцінки індустріальної конкурентоспроможності економіки та технологічного потенціалу у промисловості України. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/otsinky-industrialnoyi-konkurentospromozhnosti-ekonomiky-ta> (дата звернення: 26.09.2024).
3. Коюда О.П., Щукіна Д.О. Аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів конкурентоспроможності підприємства. URL : <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/1720/1642> (дата звернення: 25.09.2024).
4. Яровий І.І. Оцінка впливу факторів зовнішнього економічного середовища на формування конкурентоспроможності та галузевої структури господарювання. *Ефективна економіка*. № 9, 2013. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2352> (дата звернення: 04.10.2024).
5. Результати, перспективи і напрями конвергенції країн ЄС. Можливості для України. Центру Разумкова. Серпень 2024. URL : https://razumkov.org.ua/images/2024/09/11/2024_Converg_Issues_UKR_EU_UKR_ENG.pdf (дата звернення: 21.10.2024).
6. Індекс сприйняття корупції CPI 2023. URL : <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 21.10.2024).
7. Державна служба статистики України. URL : <https://stat.gov.ua> (дата звернення: 22.10.2024).
8. The Global Economy.com. Ukraine: Innovation index. URL : https://www.theglobaleconomy.com/ukraine/GII_Index/ (дата звернення: 15.10.2024).
9. Brookings. How Ukraine can upgrade its technological capabilities. URL : <https://www.brookings.edu/articles/how-ukraine-can-upgrade-its-technological-capabilities/> (дата звернення: 15.10.2024).
10. Сайт Національного банку України (НБУ.) URL : <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 22.10.2024).

11. УКАБ. Основні показники зовнішньої торгівлі України. URL : https://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini (дата звернення: 12.10.2024).
12. UNESCO Institute for Statistics Data for the Sustainable Development Goals. URL : <https://uis.unesco.org/> (дата звернення: 23.10.2024).
13. IMD Business School. URL : <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/> (дата звернення: 30.10.2024).
14. ЛОНДОНСЬКА ЕКОНОМІКА. Звіти про дослідження ринку. Ukraine in 2024: Economic growth and foreign relation, as explained by Oleg Bakhmatyuk. URL : <https://www.thelondoneconomic.com/prices-markets/ukraine-in-2024-economic-growth-and-foreign-relation-as-explained-by-oleg-bakhmatyuk-367913/> (дата звернення: 27.10.2024).
15. ЗВІТИ ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ. Ukraine PESTEL Analysis - Comprehensive Country Outlook. December 2024. 35 p. URL : https://marketpublishers.com/report/business-finance/business_survey/ukraine-pestel-analysis-comprehensive-country-outlook.html (дата звернення: 27.10.2024).
16. Energy Community. 2024 Implementation Report: Energy Community Advances Steadily Towards Integration with the EU. URL : <https://www.energy-community.org> (дата звернення: 27.10.2024).

References

1. Porter, M. (1990). The competitive advantage of nations. Free Press.
2. National Institute for Strategic Studies (NISS). (2024). Assessments of industrial competitiveness of the economy and technological potential in Ukraine's industry. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/otsinky-industrialnoyi-konkurentospromozhnosti-ekonomiky-ta> (Accessed: September 26, 2024).
3. Koyuda, O. P., & Shchukina, D. O. (2024). Analysis of external and internal factors of enterprise competitiveness. Retrieved from: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/1720/1642> (Accessed: September 25, 2024).
4. Yarovyi, I. I. (2013). Assessment of the impact of external economic environment factors on the formation of competitiveness and the industry structure of economic activity. *Efektivna Ekonomika* (Effective Economy), № 9. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2352> (Accessed: October 4, 2024).
5. Razumkov Centre. (2024). Results, prospects, and directions of EU countries' convergence. Opportunities for Ukraine. August 2024. Retrieved from: https://razumkov.org.ua/images/2024/09/11/2024_Converg_Issues_UKR_EU_UKR_ENG.pdf (Accessed: October 21, 2024).
6. Transparency International. (2023). Corruption perception index (CPI) 2023. Retrieved from: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (Accessed: October 21, 2024).
7. State Statistics Service of Ukraine. (2024). Official website. Retrieved from: <https://stat.gov.ua> (Accessed: October 22, 2024).
8. The Global Economy. (2024). Ukraine: Innovation index. Retrieved from: https://www.theglobaleconomy.com/ukraine/GII_Index/ (Accessed: October 15, 2024).
9. Brookings Institution. (2024). How Ukraine can upgrade its technological capabilities. Retrieved from: <https://www.brookings.edu/articles/how-ukraine-can-upgrade-its-technological-capabilities/> (Accessed: October 15, 2024).
10. National Bank of Ukraine (NBU). (2024). Official website. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/> (Accessed: October 22, 2024).
11. Ukrainian Club of Agrarian Business (UCAB) (2024). Main indicators of Ukraine's foreign trade. Retrieved from: https://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini (Accessed: October 12, 2024).
12. UNESCO Institute for Statistics (2024). Data for the sustainable development goals. Retrieved from: <https://uis.unesco.org/> (Accessed: October 23, 2024).
13. IMD Business School (2024). World Competitiveness Rankings. Retrieved from: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/> (Accessed: October 30, 2024).
14. The London Economic (2024). Ukraine in 2024: Economic growth and foreign relations, as explained by Oleg Bakhmatyuk. Retrieved from: <https://www.thelondoneconomic.com/prices-markets/ukraine-in-2024->

economic-growth-and-foreign-relation-as-explained-by-oleg-bakhmatyuk-367913/ (Accessed: October 27, 2024).

15. Market Publishers (2024). Ukraine PESTEL analysis – Comprehensive country outlook. December 2024. Retrieved from: https://marketpublishers.com/report/business-finance/business_survey/ukraine-pestel-analysis-comprehensive-country-outlook.html (Accessed: October 27, 2024).

16. Energy Community (2024). Implementation Report: Energy Community advances steadily towards integration with the EU. Retrieved from: <https://www.energy-community.org> (Accessed: October 27, 2024).

OPALKO Viktoriia

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Economics
and International Economic Relations
The Bohdan Khmelnytsky National University of
Cherkasy
Cherkasy, Ukraine

OSTROPOLSKA Kateryna

Student of the Educational and Research Institute of
Economics and Law
The Bohdan Khmelnytsky National University of
Cherkasy
Cherkasy, Ukraine

NATIONAL COMPETITIVENESS OF UKRAINE: CURRENT STATE, CHALLENGES, AND PROSPECTS FOR INTERNATIONAL COOPERATION

Introduction. The topic is relevant as it addresses the urgent need to enhance Ukraine's national competitiveness amidst global economic challenges and increasing demands for sustainable development and international collaboration. This study examines the national competitiveness of Ukraine, focusing on its current state, challenges, and the prospects for enhancing international cooperation. The competitiveness analysis is based on comparison methods, SWOT analysis, PESTEL analysis, and systems analysis, emphasizing the critical need for structural reforms and international partnerships to strengthen Ukraine's economic position.

Purpose. The research aims to analyse the current state of Ukraine's national competitiveness, identify the key factors influencing its development, and explore the prospects of international cooperation as a tool to strengthen Ukraine's competitive position in the global economy.

Results. The current state of Ukraine's national competitiveness in the context of global challenges has been analysed. Key factors influencing competitiveness have been examined, and the main problems and challenges identified. Prospects for Ukraine's international cooperation in enhancing its competitive advantages in global markets have been outlined. The role of international cooperation has been substantiated as a crucial factor in strengthening Ukraine's competitiveness, as it promotes the country's integration into global economic processes, attracts investments and technologies, and fosters the development of export potential.

Originality. A mechanism has been developed to enhance Ukraine's competitiveness, taking into account international cooperation. It outlines the impact criteria that help compare various influencing factors on competitiveness, determine priority areas for development, and make informed decisions at the state policy level. The further directions of Ukraine's cooperation on the international stage have been defined.

Conclusion. The assessment of Ukraine's key economic indicators of competitiveness reflects important aspects of the development of the national economy. A SWOT analysis of Ukraine's competitiveness allowed for the evaluation of its strengths (natural resources, IT outsourcing) and weaknesses (economic instability, energy dependence, external challenges), as well as the identification of opportunities and threats to the economy in the context of global competition. Key issues include weak institutions, low innovation, energy dependence, and infrastructure limitations, which hinder competitiveness. The PESTEL analysis highlights the impact of political, economic, social, technological, environmental, and legal factors. International cooperation is a crucial factor in strengthening competitiveness, as it promotes integration into global processes, attracts investment, develops export potential, and helps overcome internal economic challenges.

Keywords: national competitiveness, a mechanism for increasing competitiveness, macroeconomic factors, global competitiveness index.

Одержано редакцією: 12.10.2024
Прийнято до публікації: 24.10.2024